

## ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, академіка  
НАПН України, директора Інституту педагогіки і психології Національного  
педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Бондаря Володимира Івановича

про дисертацію Романюк Світлани Захарівни «Розвиток рідномовної освіти  
українців в умовах західної діаспори (XX – поч. XXI ст.)», подану на  
здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю  
13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

У контексті суспільно-політичних та етнокультурних процесів, що відбуваються в незалежній Українській державі, до однієї з найбільш актуальних належить проблема розвитку української мови і мовної освіти українців. Особливої гостроти вона набула в останні роки, коли стало очевидним, що Закон України «Про мови» не спрацьовує, а державна мовна політика не дає очікуваних результатів – через що українська мова як державна замість розвитку поступово втрачала свої позиції в житті суспільства і авторитет у багатьох громадян України. За таких обставин звернення дисертантки до більш як столітнього досвіду збереження і розвитку рідної мови зарубіжними українцями (XX – початок XXI ст.) видається цілком доречним і своєчасним. До того ж, у вітчизняній педагогічній науці відсутні дослідження цього феномена, що знову ж таки засвідчує актуальність рецензованої дисертаційної роботи С.З.Романюк, її теоретичну і практичну цінність. Підсилює цей аспект і те, що представлена в ній проблема дозволяє потенційно визначити науково-історичну новизну і вагомість досягнень у галузі рідномовної освіти українців в умовах діаспори в англomовних країнах і на основі компаративістського підходу здійснити їх ретроспективу та визначити ключові ідеї, які могли б забезпечити прогресивний вплив досвіду рідномовної освіти українських іммігрантів на сучасну теорію і практику здійснення рідномовної освіти в Україні. Особлива увага може бути спрямована на особливості та результати активних пошуків форм, методів і засобів навчання рідної мови в умовах діаспори, плекання поваги й любові до неї в молодій генерації зарубіжних українців, утвердження її суспільного статусу в країнах поселення і на міждержавному рівні.

Крім того, актуальність дослідження впливає із необхідності практичного втілення положень Концепції державної мовної політики України, Концепції мовної освіти в Україні, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки та законодавчих актів щодо співпраці із закордонним українством.

Аналіз тексту дисертації засвідчує, що С.З.Романюк вдало сформулювала категоріальний апарат дослідження, дібрала широкий арсенал методів наукового пошуку і переконливо аргументувала доцільність їх використання в комплексі і кожного зокрема на різних етапах виконання

поставлених завдань.

Мета дослідження зумовила спрямованість і логіку наукового пошуку, структуру викладу та розгортання інтерпретації його результатів. Цьому ж сприяє ґрунтовний аналіз діаспорної літератури з окресленої проблеми (понад 500 джерел), здійснений вперше у вітчизняній педагогічній науці. Такий підхід до вирішення наукової проблеми дав можливість збагатити українську педагогіку взагалі і лінгводидактику зокрема оригінальними напрацюваннями зарубіжних учених та педагогів-практиків. Вважаємо його вагомим здобутком С.З. Романюк, який значно актуалізує теоретичне і методологічне значення дисертаційної роботи і водночас дає змогу майбутнім дослідникам прилучитися до розроблення цілої низки інших лінгводидактичних й методичних проблем, окреслених автором у загальних висновках.

На цій змістовій основі С.З. Романюк справедливо формулює і вдало обґрунтовує думку про те, що історико-педагогічне вивчення й аналіз розвитку теорії й технології навчання українців рідної мови у системі етнічного шкільництва і державних навчальних закладів різних країн проживання і в першу чергу України, забезпечує цілісність дослідження і дає змістову, культурологічну та прогностичну інформацію для визначення тенденцій і закономірностей подальшого розвитку лінгводидактики й методики оволодіння українською мовою.

Для прискорення й позитивного вирішення мовознавчих проблем автором дисертації з'ясовано, що демократичні перетворення в освіті викристалізували дві взаємозв'язані тенденції: відображення національної самосвідомості, української шляхетності та прагнення до більш тісних контактів, примноження духовних скарбів української нації, поширення у світі української мови як живого організму в поліетнічному соціумі країн проживання українців.

Дисертантці вдалося уникнути мозаїчності щодо відтворення процесу становлення та розвитку теорії і практики навчання української мови в діаспорі, показати його як цілість і водночас виокремити специфічне, особливе в кожній з держав, зокрема своєрідність мовної політики, національної освітньої системи, державного управління освітою національних меншин та ін., які постійно впливали і впливають на процес оволодіння українцями рідною (материнською) мовою, спонукали і мотивують його організаторів до вдосконалення системи рідномовного шкільництва.

У дисертації доведено, що у результаті цього названа система має неоднакову структуру в різних країнах поселення: у Канаді, наприклад, вона об'єднує дитячі садочки, рідні (початкові) школи, курси українознавства як середню ланку освіти, бурси, інститути; у США – садочки, класи передшкілля, парафіяльні школи і школи українознавства; в Австралії та Великобританії – садочки та школи українознавства. Від виду навчального закладу залежали організація навчально-виховного процесу та рівень



засвоєння мови його вихованцями, учнями, слухачами.

Особливо цінними у дисертаційній роботі С.З.Романюк вважаємо вивчення, осмислення й узагальнення у 2 і 3 розділах особливостей розвитку практики рідномовної освіти українців в англomовних країнах. Увага дисертантки цілком закономірно сконцентрована на аналізі змісту, форм і методів у системі приватного українського шкільництва, що була основним чинником навчання української мови в діаспорі, і своєрідності підходів до її вивчення як другої чи іноземної у двомовних державних школах. Ці дидактичні напрацювання доречно використати у забезпеченні навчання української мови як державної в школах України з мовою навчання національних меншин та як іноземної в Україні, оскільки інтерес до неї в громадян інших держав з кожним роком зростає.

У процесі історико-педагогічного аналізу досліджуваної проблеми доведено, що навчання української мови базувалося на реалізації принципів комунікативності, наступності у навчанні, концентризму, індивідуалізації, синтаксичної основи навчального матеріалу тощо, які стали базовими для порівняльного аналізу досвіду функціонування і розвитку української мови у полілінгвальному середовищі таких країн як Австралія, Великобританія, Канада та США. Водночас дисертантка аргументує положення про ідеологічну функцію української мови в діаспорі, як основу національного виховання підростаючих поколінь зарубіжних українців, формування їх національно-мовної свідомості, від якої залежить їх вибір мови спілкування – англійської чи української.

У роботі Романюк С.З. підкреслено провідну роль національного шкільництва українців діаспори у забезпеченні навчання рідної мови, ґрунтовно проаналізовано навчально-методичну діяльність його педагогів, виокремлено особливості здійснення навчально-виховного процесу та розглянуто його дидактичне забезпечення в освітніх закладах різних типів і рівнів.

На нашу думку в дисертаційному дослідженні детально розглянуто, а в науковій новизні належно представлено внесок провідних педагогів, методистів, лінгводидактів західної української діаспори у розвиток теорії і практики навчання української мови в англomовному середовищі. З-поміж них доцільно виокремити доробок А.Горохович, яка сформувала з урахуванням особливостей функціонування української мови в полілінгвальному середовищі принципи і методи її вивчення, які й сьогодні не втратили своєї дидактичної цінності, та Яра Славутича – обґрунтування сутності і умов застосування розмовного методу навчання, зоро-слухового діалогічного методу оволодіння українською мовою у білінгвальному соціумі і створення на його основі підручників для різнорівневого опанування української мови як рідної або другої (іноземної).

Вважаємо цінним для сучасних лінгводидактів науково виважений аналіз дидактичних засад створення підручників для навчання української мови в системі етнічного і державного двомовного шкільництва, розроблення

їх змісту, структури, розвивально-виховного дидактичного апарату тощо.

Розглянуті в тексті роботи (підрозділ 4.1) і наведені в додатках [Л, М, Н, О] матеріали засвідчують активні пошуки педагогів української діаспори засобів удосконалення навчання української мови в англomовному середовищі досліджуваного періоду. Варто відзначити також здійснений дисертанткою детальний аналіз програми і навчально-методичного комплексу «Нова», призначеного для інтенсивного навчання української мови як іноземної. У такому ж аспекті варто було б розглянути найновіші навчальні засоби вивчення української мови, про які йдеться на стор. 329 дисертації, та здійснити їх порівняльний аналіз, щоб висвітлити спільне і відмінне в підходах до вирішення цієї проблеми діаспорними і вітчизняними лінгводидактами та методистами.

Цінність дослідження С.З.Романюк полягає і в тому, що воно виконує пізнавальну, інтелектуальну, світоглядну, теоретичну та освітню функції, що підтверджують впровадження у навчальний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича спецкурсу «Методика навчання рідної мови в полікультурному середовищі» та використання матеріалів дисертаційного дослідження в інших вищих навчальних закладах України, а також рекомендації автора щодо їх використання в удосконаленні нормативно-правової бази і навчально-методичного забезпечення вивчення української мови як рідної, державної, іноземної та у подальших наукових пошуках.

Отже, викладене вище засвідчує, що належний ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечено науковою й методологічною адекватністю, ґрунтовним теоретичним аналізом проблеми, застосуванням комплексу взаємопов'язаних історико-педагогічних методів і принципів самоорганізації пізнання виділеного предмета дослідження.

Водночас вважаємо за доцільне висловити наступні міркування та запитання щодо рецензованої дисертаційної роботи:

1. Вважаємо мало перспективним припущенням в гіпотезі дослідження про можливе підвищення ефективності оволодіння рідномовною освітою українцями в Україні й діаспорах шляхом створення однакових умов щодо мовної політики країн проживання та етнічної спільноти, які крім спільного, мають свої традиції й особливості, тенденції й еволюцію становлення й розвитку теорії і практики навчання рідної мови в полілінгвальному середовищі, починаючи з сім'ї, дитячого садочку, в школі і вищих навчальних закладах. За рахунок чого зберігаються в умовах діаспори високі мотиви оволодіння, спілкування і використання рідної мови, коли в поліетнічному середовищі можна без неї обійтися. В чому полягають секрети відданості рідній мові і культурі українців діаспори продовж тривалого проживання в англomовних країнах?
2. Як відомо, однією із передумов становлення рідномовного соціума українців було створення українських діаспор в англomовних країнах



продовж всіх 4-х хвиль імміграції, починаючи з кінця XIX століття, була схожість умов їх розвитку. Що ж серед цих умов виступало домінантою, ядром таких утворень, системо утворювальним фактором?

3. Дисертанткою чітко не окреслено статус англійської мови в досліджуваних країнах і, отже, належним чином не аргументовано її агресивність щодо функціонування української мови в цих країнах, і, як стверджує дисертантка, в Україні.
4. Не конкретизовано в тексті автореферату (с.15) проблеми, які спільними зусиллями можуть вирішувати вітчизняні і зарубіжні лінгводидакти в забезпеченні рідномовної освіти українців.

Аналіз тексту дисертаційної роботи, а також монографії, навчальних посібників, наукових публікацій дає підстави стверджувати, що вони в достатньому обсязі відображають результати дослідження, які досягнуті комплексним використанням адекватних меті і завданням методів наукового пошуку та потужної джерельної бази, яка піддавалась всебічному історико-порівняльному аналізу, педагогічній реконструкції та науковому прогнозу.

Наукова новизна сформульована коректно, логічно вмотивована, презентує найбільш вагомі і суттєві результати дисертаційного дослідження актуальної науково-педагогічної проблеми.

Одержані дисертанткою результати переконливо представлені у висновках до розділів та загальних висновках, акумульовані, відповідно до мети і завдань дослідження у практичних рекомендаціях щодо діяльності з використання досвіду рідномовної освіти українців діаспори в освітньому просторі України, а також в інших державах проживання українців.

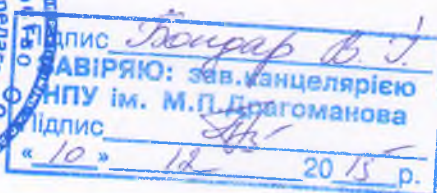
Матеріали дисертаційного дослідження Романюк С.З. пройшли достатню апробацію, оприлюднені на 30 міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях.

Ознайомлення із сукупністю наукових праць (1 монографія, 2 навчальні посібники, 67 статей) та аналіз автореферату засвідчує, що вони у повній мірі висвітлюють основні положення й висновки дисертації та цілком відповідають установленим вимогам.

Обсяг і зміст дисертації засвідчують, що рецензована робота є самостійним, оригінальним дослідженням, яке виконано на належному теоретичному й методологічному рівнях, а її авторка досконало володіє дослідницькими уміннями і навичками у галузі історико-педагогічної науки, переконливо аргументує авторські узагальнення, формулює логічні та об'єктивні висновки.

Таким чином маємо підстави констатувати, що рецензована дисертаційна робота С.З. Романюк відзначається науковою новизною, має теоретичне і прикладне значення, є вагомим внеском у сучасну педагогічну науку та освітню практику. Безперечною заслугою дисертантки є аналіз і узагальнення теорії і технології навчання української мови в англomовному соціумі держав проживання українців, обґрунтування можливостей використання їх досвіду в освітньому просторі України.

Вважаємо, що дисертаційна робота «Розвиток рідномовної освіти українців в умовах західної діаспори (XX – поч. XXI ст.)» цілком відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (пп. 9, 10, 12, 13, 14), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її автор – Романюк Світлана Захарівна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.



Доктор педагогічних наук, професор,  
дійсний член НАПН України,  
директор Інституту педагогіки  
і психології Національного педагогічного  
університету імені М.П. Драгоманова

Бондар В.І.

10 грудня 2015 р.